

коли вони орієнтовані на особисту вигоду, дуже часто протистоять традиції громади, що склалися на селі.

Таким чином, соціальна робота на селі, будучи новим видом професійної соціальної діяльності, має все ж вписуватися у складну систему соціальних відносин, що базуються на історичних, культурних, господарських традиціях тієї чи іншої сільської соціальної спільноти та зайняти у ній свою нішу. Фахівцю із соціальної роботи важливо добре знати і розуміти психологію сільського мешканця, шанобливо ставитися до традицій сільської громади, використовувати історичний досвід соціального захисту людини і при цьому привнести нові професійні знання на допомогу людині, її сім'ї, групі.

Список використаних джерел

1. Коляда Н.М. Соціальна геронтологія: навч. посібник. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 84 с.

2. Моргай Л. Особливості роботи соціального працівника з людьми похилого віку. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2018. Випуск 2. С. 157–165.

3. Якубова Л.А., Труш Н.П. Порівняльний аналіз особливостей організації соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та за кордоном. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Педагогіка, соціальна робота"*. 2015. Випуск 36. С. 209–211.

Галина Лещук

доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Наталія Чабан

магістрантка спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль

СОЦІАЛЬНА ЕКСКЛЮЗІЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У статті схарактеризовано соціальну ексклюзію як соціальну проблему. Простежено еволюцію концепції соціальної ексклюзії. Окреслені основні чинники, що впливають на поширення соціальної ексклюзії в Україні. Розкрито наслідки соціальної ексклюзії.

Ключові слова: ексклюзія, соціальна ексклюзія, соціальне виключення, соціальне включення, соціальна проблема.

Терміни «соціальне включення (інклюзія)» і «соціальне виключення (ексклюзія)» набули великого розповсюдження як у дискурсі соціальної політики різних країн, так і в суспільних науках з середини 1990-х років [3]. Соціальна ексклюзія – соціальне явище, при якому відбувається відсторонення індивіда або соціальної групи від інших індивідів або соціальних груп внаслідок припинення або різкого скорочення соціальних контактів і взаємодій. Дана проблема тісно пов'язана із проблемами дискримінації та обмеженого доступу до джерел підвищення добробуту та основних механізмів інтеграції в умовах постіндустріального суспільства.

Концепція соціальної ексклюзії еволюціонувала від пояснення формування депривованих соціальних груп, що пов'язане з існуванням бідності, до розриву соціальних зв'язків і обмеження можливостей доступу до суспільних інститутів та заходів [1].

В Україні до соціального виключення призводять наслідки кризових явищ розвитку економіки в минулому (бідність, проблеми працевлаштування) та недоліки соціально-економічного розвитку сучасного суспільства (при зростанні добробуту населення виділяються індивіди та групи, що є виключеними з певних соціальних інститутів), кризові суспільні явища (війна, пандемії). При цьому особливістю України є те, що бідність не призводить однозначно до соціального виключення, і соціально-ізолюваними не завжди є бідні верстви населення. Тобто наявні явища бідності та соціальної ексклюзії у вітчизняному суспільстві перетинаються лише в певній площині.

На відміну від бідності, поняття соціального виключення акцентує увагу на нестачі в індивідів низки прав, обмеженості доступу до інституцій, що розподіляють ресурси, насамперед – ринку праці. Західні дослідники запропонували перелік громадянських прав, що склав основу для розробки концепції соціального виключення, а саме: право на допомогу при народженні, безпечний і здоровий життєвий простір, адекватне харчування, доступну медичну допомогу, якісну практичну освіту, на політичну участь, на економічно продуктивне життя, захист від безробіття, гідну старість та пристойне поховання [4].

Можна виокремити такі основні чинники, що впливають на поширення соціальної ексклюзії в Україні:

- обмеження споживчих можливостей (ринок товарів і послуг);
- обмеження доступу до житла (придбання або оренда);
- обмеження свободи пересування (придбання авто, доступності та зручності громадського транспорту, особливо у віддалених районах);
- обмеження доступу до високооплачуваної праці (з різних причин, включно з низьким рівнем освіти);

- обмеження доступу до якісних соціальних послуг, зокрема освіти та охорони здоров'я;
- обмеження доступу до соціальних інститутів через їхню нерозвиненість або відсутність (дитячі садки, паліативні заклади, центри розвитку для осіб з інвалідністю, консультативні центри і т. п.);
- обмеження можливостей стосовно культурного дозвілля та організації відпочинку (участі у культурних заходах, подіях, подорожах);
- обмеження можливостей політичного залучення (низький рівень участі населення у політичному житті) [1].

Наслідками соціальної ексклюзії є бідність, погіршення здоров'я, втрата громадянських прав, соціальні конфлікти, політичні конфлікти, громадянські війни, відсутність терпимості до етнічних та релігійних відмінностей, алкоголізм, наркоманія, розлучення, насилля, відтік наукових кадрів тощо [2].

Для подолання соціального виключення серед населення необхідним є відновлення соціальних зв'язків. Лише шляхом надання соціальної допомоги відновити соціальні зв'язки у суспільстві неможливо. Передусім, необхідно спрямувати зусилля на забезпечення зайнятості населення (оскільки зайнятість дає як джерело доходу, так і сприяє соціалізації особистості), забезпечити постійний моніторинг населення, що стає соціально виключеним.

Список використаних джерел

1. Карп'як М.О. Соціальна ексклюзія в Україні: ознаки та форми прояву в сучасному суспільстві. *Регіональна економіка*. 2020. №2. С. 144–152.
2. Рєвнівцева О.В. Соціальне виключення: проблеми визначення та дослідження. *Демографія та соціальна економіка*. 2008. № 1. С. 98–106.
3. Савельєв Ю.Б. Соціальне включення та ексклюзія як форми взаємодії в суспільстві: евристичний потенціал соціологічних концепцій. *Український соціум*. 2015. № 4. С. 61–74.
4. Burchardt T., Le Grand J., Piachaud D. Degrees of Exclusion: Developing a Dynamic, Multidimensional Measure. *Understanding Social Exclusion*. London: Oxford University Press, 2002. P. 30 – 43.